

ROMARSKÉ PESMI V FOGLARJEVI PESMARICI (1757–1762)

Nina Ditmajer

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Ljubljana

nina.ditmajer@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.36.75-82

V prispevku¹ obravnavam vidnejše jezikovne značilnosti štajerske rokopisne pesmarice iz sredine 18. stoletja, ki prinaša prve slovenske zapise marijinoceljskih pesmi, ter podajam tudi opis rokopisa. Z analizo in primerjanjem z drugimi tedanjimi pisci slovenskih cerkvenih pesmi (Stržinar, Lavrenčič, Paglovec, Plohel, *Andohtlive pejsme*) je potrjen vzhodnoštajerski izvor pesmarice, čeprav so se nekateri pisci ozirali k osrednjeslovenskemu jezikovnemu prostoru.

Foglarjeva pesmarica, cerkvene pesmi, romarske pesmi, Marijino Celje, Štajerska, rokopisi, barok

The article deals with the prominent linguistic characteristics of a handwritten Styrian hymnbook from the mid-eighteenth century. It is the first Slovene record of the so-called Mariazell Songs. A manuscript description is also provided. Through analysis and comparison with other Slovene hymn writers (Stržinar, Lavrenčič, Paglovec, Plohel, *Andohtlive pejsme*), the Eastern Styrian source of the hymnbook is confirmed, though some writers from the Central Slovene linguistic area imitated the works.

Foglar hymnbook, hymns, songs of pilgrimage, Mariazell, Styria, manuscripts, Baroque

1 Uvod

Rokopisno pesmarico Lovrenca Foglarja (1757–1762) danes hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici pod signaturo R 281102. Rokopis so uslužbenci opazili šele leta 1959, ko so popisovali knjižno zalogo. Bibliotekar Branko Berčič je nanj opozoril Marijana Smolika, ki je pesmarico prvi opisal v monografiji *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja* (1963). Kot vzhodnoštajersko besedilo ga je omenila Martina Orožen leta 2005 v članku *Cerkvena pesem kot načrtno oblikovana leposlovna jezikovna zvrst knjižne prekmurščine*. Ker se omenjena raziskovalca nista podrobneje posvetila niti jezikovni niti literarni analizi besedila, je v pričujočem prispevku najprej podan podrobnejši zunanji opis rokopisa, navedene so teze o morebitnih krajih nastanka pesmarice in nekatere informacije o njenih piscih. Tezo o vzhodnoštajerskem nastanku pesmarice potrjujem tudi

¹ Prispevek je del obširnejše jezikovne in literarne raziskave s kritičnim in diplomatičnim prepisom, ki jo avtorica pripravlja v sklopu izbirnega predmeta Slovensko baročno slovstvo med protestantizmom in razsvetljenstvom na Podiplomski šoli ZRC SAZU pod mentorstvom dr. Matije Ogrina.

z jezikovno analizo najvidnejših razlikovalnih značilnosti, ki so v 18. stoletju ločevale osrednje- in vzhodnoslovenski jezikovni prostor.

1.1 Okoliščine nastanka in opis rokopisa

Rokopis je vezan v zbornik, ki vsebuje tudi tri tiskane pesmarice: Primož Lavrenčič, *Missionske catholic karshanske pejsme* (1752); Ahacij Stržinar, *Peissem Od teh velikih odpušnikov* (1744); *Andohtlive pejsme* (1756). Platnice so iz lesenih deščic, prevlečenih s temnorjavim usnjem. Zapirava sta že odpadla, v obeh platnicah pa so vidni njuni sledovi. Listi niso paginirani. Med folijema 7–8 in 50–51 so vidni strgani listi, foliji 4–5, 11–12, 19–20, 27–28, 35–36 in 43–44 pa imajo všitke. Rokopis v celoti obsega 57 folijev, vendar pri drugi pesmi manjka šest kitic v obsegu enega folija. Na prvi notranji platnici zbornika je podpis nekdanjega lastnika – Matija Jančič –, ki je v vizitacijskih zapisnikih zabeležen kot ključar v Jarenini leta 1760 (Mlinarič 1987: 448). Na zadnji platnici najdemo zapis brez presledkov in v velikih tiskanih črkah ter z dvema okraskoma, ki opozarja, komu so pesmi namenjene: »PONISNO TE ZHASTIMO MARIA ZELLARZA TVOIIM NOGAM HITIMO O MATI SMILENA KI MI OTROZI EVE TEPIMO VELKE REVE MARIA ZELARZA BODI NAM GNADLIVA«.

Rokopisne pesmi so napisane v osmih različnih pisavah. Pred prvo pesmijo je na dveh straneh podan zapis v velikih tiskanih črnih črkah z rdečo obrobo: »MARIA LOVREZA STONDEKARA ZHI IE PVSTILA NAPRAVIT ALI DRVKAT VLETI 1757 L V.« Iz naslovnega lista izvemo datum nastanka pesmi in namero po tisku ter verjetno ime osebe, ki je naročila zapis in tisk pesmi: Marija, hči Lovrenca Štondekarja [Štandeker]. Prvih deset pesmi je zapisal Lovrenc Foglar [Voglar], ki je verjetno ustvaril tudi naslovni list, saj bi začetnici L in V lahko nakazovali njegovo avtorstvo: (1) *Pessem od Svete Trojže*; (2) *Ta druga pessem od boshje lubesni na visho pe/me mi/serere*; (3) *Ta tretia Pessem od Svetega gllafa*; (4) *Ta zheterta Pessem od Divize Marie navisho o Maria polna gnade*; (5) *Ta druga pessem od Divize Marie peta pessem na visho od ovzhize*; (6) *Ta tretia Pessem od divize Marie she/ta pessem*; (7) *Ta zheterta od Marie Pessem sedma vagventu od Mariae Divize*; (8) *Ta ossma Pessem od te prezhude/shne Terolar/ke divize svete Nottburge*; (9) *Ta deveita pessem od Marie Magdalene*; (10) *Ta defseta od vernih dush Pessem*. Na koncu sledi zaključni zapis v rdeči barvi, podoben naslovnemu listu: »Kateri bode te pesme nuza nai fe skerbi da do niemu vnebo pomagale LOFRENZ LOFRENZA FOGLARA SSYN IHS.« Foglar je bil nevešč slovenskega pisanja. Pisal je v malih tiskanih črkah, pisava je zelo oglata, kot da bi pisec sledil pisavi natisnjenih pesmaric, verzi nimajo ločil, med posameznimi zlogi besed pa so vidni razmiki, česar v natisnjenih pesmaricah ne zasledimo, npr. *sa zhe ti* (začeti). To lahko kaže na to, da je pisal po nareku ali po posluhu. Pesmi imajo na koncu kitice znak za ponovitev refrena &, ime Jezus pa se zapisuje z velikimi tiskanimi črkami, kar je prav tako značilnost predhodnih natisnjenih pesmaric. Da je pisec imel pred seboj predloge jezuitskih pesmaric, nakazuje tudi kristogram IHS na koncu desete pesmi. Posnemanje natisnjenih pesmaric ali

pripravo rokopisa za tisk nakazujejo tudi kustode na dnu vsake strani, ki nakazujejo začetek kitice na naslednji strani.

Naslednje štiri pesmi je istega leta napisal Matija Vezjak/Bezjak/Bizjak (Matiaf Wefiak): (11) *Ta edenai/ta pessem Pessem od gnadlive matere*; (12) *Ta dvanaista pessem od zhloveka zila nu kunza kak nevanoie*; (13) *Ta trinai/ta pessem od Adama nu Eive*; (14) *Ta shtirnaista pessem od ovzhize sgublene*. Na koncu sledi podoben zapis kot pri Foglarju s simboloma Družbe Jezusove in Marije: »Kir bo tote pesme noza nai fe fkerbi da do niemo vnebefa pomagale. Shtiri pessme ie matiaf WEFsiak na Pifsa vleti 1757 hvalen bodi IESVS christuf.« V vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Muro in Dravo (1760–1764, 1773–1774) je omenjen samo Matija Vizjak (Wisiak) (Mlinarič 1987: 456). Slekovec je v svojih rokopisnih izpiskih, hranjenih v Pokrajinskem arhivu Maribor, navedel, da se je ta rodil v Apačah leta 1746. Sveto mašniško posvečenje je prejel 27. avgusta 1769. Nato je postal kaplan v Ljutomeru, od koder je prišel v Maribor. Od leta 1787 je bil župnik pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah, kjer je 22. julija 1811 umrl. V času pisanja pesmarice bi bil torej star enajst let, kar ne potrjuje njegovega avtorstva. Foglar in Vezjak sta bila lahko tudi dijaka takrat ustanovljene jezuitske gimnazije v Mariboru² ali v Varaždinu, v ruško latinsko šolo pa glede na sezname tamkajšnjih učencev nista hodila (Mlinarič 1985). Tudi za Vezjaka je značilno zapisovanje verzov brez ločil, razmiki med zlogi, velike tiskane črke (*MARIA*, *JESVSi*), tudi tukaj je ponovitev refrena zapisana z latinsko ligaturo &c, kristogram *IHS*, ki so ga v tistem času uporabljali jezuiti, znak za Marijo in križ.

Tretji pisec pesmi z naslovom (15) *Pessem od Svetiga Iosepha* se ni podpisal, o času nastanka pa lahko sklepamo glede na abecedo, ki jo je ista roka zapisala na koncu pesmarice leta 1758. Pesem je zapisana s pisanimi črkami, vsebuje ločila (vejica, pika, deljaj, dvopičje) in znak za ponovitev refrena &. Z veliko začetnico piše tako osebna kot stvarna lastna imena (*Ioseph*, *Terplenje*).

Prav tako neznani četrti pisec je avtor dveh Marijinih pesmi, in sicer (16) *Slovo od Marie* ter (17) *Eno Marie Zelsko*. Pesmi sta zapisani s pisanimi črkami, uporablja ločila (pika, dvopičje), pri pisanju je viden vpliv nemškega in latinskega jezika, prav tako je večina besed zapisanih z veliko začetnico.

Sledi svetniška pesem (18) *od S. Urshe na visho od S. Angela Varoha* neznanega avtorja. Pesmi so bile verjetno zapisane med letoma 1758 in 1760. Pisava je podobna kot pri Foglarju in Vezjaku, prav tako ni ločil, viden je jezuitski simbol *IHS*.

Naslednje štiri marijinoceljske pesmi je leta 1760 napisal Jožef Glazer, ki se je podpisal kot učitelj (*ludimagister*) pri Zgornji Sv. Kunigundi (Gornja sveta Kungota). To je bila podružnična cerkev župnije sv. Martina v Kamnici. Matične knjige župnije Kamnica omenjajo, da je bil Glazer v času poroke (1749) tamkajšnji učitelj, medtem ko se je leta 1756 že omenjal kot učitelj pri Sv. Kunigundi. Tam je ostal do leta 1761, ko sta se z ženo preselila v župnijo Sv. Martin pri Vurberku, kjer je bil učitelj in organist v kraju Sv. Peter (Malečnik). Z ženo sta živela v Dvorjanah. Tam je umrl 2. novembra 1799 star 82 let, kar postavlja čas njegovega rojstva v leto 1717 (Rezman

² Vpisnice učencev mariborske gimnazije so na voljo šele od leta 1776 naprej.

2015: 45–46). Takrat je bilo zelo pogosto, da je bil učitelj hkrati organist in cerkovnik. Pesmi si sledijo po naslednjem vrstnem redu: (19) *Ena Nova Pei/sem od Mario Zellarze*; (20) *Druga pei/sem od Maria Zellarze*; (21) *Tretja Pei/sem od Mario Zellarze*; (22) *Zhetera Pei/sem od Mario Zellarze*. Po koncu Glaserjevih zapisov v pesmarico so vidni odtrgani listi. Pesmi so napisane s pisanimi črkami, vendar pisava ni lepomis, od ločil je uporabljal pike in vejice.

Naslednji dve pesmi sta pisali dve različni roki brez podpisa: (23) *O Bog otsha, Sin, Duh Sveti*; marijinoceljska pesem (24) *Pred tvoј thron mi pokleknemo*. Slednja se konča z letnico 1762 in latinskim zapisom *Domine deus pater* (Gospod Bog Oče). Na koncu rokopisa najdemo abecedo, števila od ena do dvajset ter letnico 1758, kar ustreza pisavi tretjega pisca. Sedmi pisec je pesem napisal v lepopisu. V besedilu je viden latinski vpliv, od ločil je uporabljal vejice in pike, na začetku verza pa je vedno velika začetnica.

Pesmarica je bila očitno namenjena romarjem, ki so hodili iz Spodnje Štajerske na romarsko pot v Marijino Celje (Maria Zell), ki leži na Zgornjem Štajerskem v današnji Avstriji. Leta 1757 so obhajali 600-letnico te božje poti, saj prvo svetišče postavljajo že v leto 1157, ko je v ta kraj prišel menih s podobo Marije Device, ki mu jo je podaril Oton VII., opat v Št. Lambertu. Ob obletnici je prišlo rekordno število romarjev: bilo naj bi jih več kot pol milijona, procesij pa več kot 400. Iz Spodnje Štajerske so tja romali iz Slovenj Gradca 20. avgusta (iz celega Podravja, iz Šaleške in Zgornje Savinjske doline), iz ptujskega in ljutomerskega okraja pa 12. avgusta (Kovačič 1928: 231, 236; Medved 1898). Munda (1966: 144–145) navaja, da so leta 1758 pri mizarju Leebu naročili izdelavo prestola, prvo nedeljo v avgustu 1759 pa je benediktinski pater v kamniško cerkev prinesel kip Marije Celjske, ki so ga postavili na glavni oltar. Takrat je kamniška cerkev poslala božjepotna, dogodek pa pojasnjuje tudi, zakaj so bile slovenske marijinoceljske pesmi zapisane prav v tem času.

Foglarjeva pesmarica ni osamljen primer slovenskih marijinoceljskih pesmi. V rokopisu je ohranjena romarska pesmarica iz Gornjih Gorij, ki vsebuje 22 pesmi, zapisanih v sedmih različnih pisavah med letoma 1761 in 1792 s podpisom *Jestin Amroshizh*.³ Nastala je verjetno ob prenosu kopije Marijine podobe leta 1761 do župnišča v Ligu (Jereb, Melink 2004: 38). Oba rokopisa, štajerski in gorenjski, imata skupnih kar pet marijinoceljskih pesmi, ki se tudi jezikovno in pravopisno ne oddaljujejo preveč, kar pomeni, da je bil gorenjski pisec prepisovalec prej nastale štajerske pesmarice, ki je bila tudi izvirna, saj sta v eni pesmi omenjena reka Drava in Maribor. Pesem o Sveti trojici je prav tako identično zapisana v obeh pesmaricah. Svetniška pesem o sveti Notburgi je zapisana tudi v Paglovčevi rokopisni pesmarici,⁴ vendar manjkata dve strani, ki sta vključevali drugo polovico 4. kitice, 5., 6. in 7.

³ Hranjeno v NUK-u pod signaturo Ms 1485/II/13. Kodikološki podatki in slike rokopisa: *Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*, Ms 113, 2008–2011: Romarska pesmarica s pesmimi za Marijino Celje. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_113/VIEW/ (datum dostopa: 1. 6. 2017).

⁴ Rokopisni listi so uvezeni k Stržinarjevi pesmarici (1729) in imajo letnico 1733. Pesem o Notburgi je gotovo nastala leta 1738 ali po tem letu, saj je nad prepisom omenjen tiskani letak s to letnico. Pesmarica je hranjena v NUK-u pod signaturo R 75843.

kitico ter šest verzov 8. Nad zapisom pesmi je omenjen tudi tiskani letak s to pesmijo (Ljubljana, 1738), ki je do danes neznan. Sveta Notburga je bila priljubljena svetnica podeželskih ljudi, pri Sv. Rupertu pa so imeli na oltarju tudi njen kip, kar je pospeševalo njeno češčenje. Iz Krebsove rokopisne pesmarice iz 18. stoletja je znana pesem *Od sgublene Ouzhize*,⁵ pesem z istim naslovom iz Maurerjeve rokopisne pesmarice (1754) pa se vsebinsko ne ujema z njima.⁶ Pesem z naslovom *Od bošhje Lubesni*, pri kateri manjka šest kitic, je v celoti zapisana v Lavrenčičevi pesmarici *Mifionske Pefme inu molitive* (1757), vendar pod naslovom *Sdihvajne Svetiga Ignatia od Loyole, Pruti Bogu*. Pesem o Mariji Magdaleni je zapisana v Maurerjevi pesmarici (1754) pod naslovom *Ta drdvga [sic!] pisem od Marie Magdalene* («An Bart Magdalena je vshgana od plamena»). Pesem *Od Svetega glla'a* omenja odpustke, ki jih je podelil papež Benedikt XIII. (1724–1730), kar je povezano z delovanjem bratovščin, npr. sv. Rešnjega telesa v Kamnici ali svetega škapulirja Blažene Device Marije v Gornji sv. Kungoti.

2 Jezikovne značilnosti in umestitev v slovenski jezikovni prostor

V času nastanka Foglarjeve pesmarice je bila natisnjena prva štajerska izdaja Parhamerjevega katekizma (dalje *Parhamer*) (1758), ki jo pripisujejo Štajercu Plohu. Prva in druga izdaja imata kajkavski črkopis, bohoričico pa uveljavlja šele tretja (1777). Pisci obravnavanih pesmi so torej zgled za svoj črkopis morali iskati v drugih slovenskih knjigah, natisnjenih v bohoričici, npr. v graški pesmarici *Andohtlive pejsme* (dalje *Andohtlive*) (1756), Stržinarjevih (1729, 1744) ali Lavrenčičevih (1752) pesmaricah, prav tako ne smemo zanemariti vpliva rokopisnih besedil. Tričrkje *sch* (š in ž) in *zch* (č) četrtega pisca ter pisanje *t/h* (č) osmega pisca spominjajo na nemško grafijo in izgovarjavo šumnikov. Nemški vpliv je viden pri podvojenih znakih za soglasnike *ll*, *ss*, *nn*, *ff*, *tt*, pojavlja pa se tudi latinski vpliv, npr. zapisovanje fonema *k* s *c* ali *ch* (*pecla*, *chorus*), zapisovanje grafema *h* ob *t* in *p* (*thron*, *Joseph*), pojavita se tudi grafema *q* (*zirqva*) in *w* (*owari*). Grafem *ö* zapisuje Glazer, osmi pisec pa celo *ō* (tako zapiše tudi grafem *ý*). Tudi v prekmurskem abecedniku *Abecedarium szlo-wenszko* (1725) se pojavljata oba glasova *ö* in *ō* (Dudas 2012: 154). Za fonem *j* se poleg črk *i* in *j* pri vseh piscih pojavlja grafem *y* ali *y*. Lavrenčičev pravopis je bolj dosleden, saj pisno ločuje med *š* (*/h*) in *ž* (*sh*), Stržinar in pisec graške pesmarice pa za oba fonema pišeta isti grafem *sh* ali */h*. Slednjima so sledili Foglar, Vezjak, tretji, sedmi in osmi pisec, ponekod še četrti, tudi peti pisec in Glazer za fonem *š* pišeta grafema *sh* in */h*. Sedmi in tretji pisec pišeta znak *'*, ki je značilen tudi za nemško pisano gotico, nad različnimi soglasniki (*s*, *c*, *t*). Fonem *j* se tudi v natisnjenih pesmaricah zapisuje s tremi grafemi: *i*, *j* in *y*.

⁵ Pesmarico hrani Koroška osrednja knjižnica, faksimile in opis pa lahko najdemo na spletni strani: *Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*, Ms 022, 2008–2011: Krebsova pesmarica. http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_022/VIEW/ (datum dostopa: 1. 6. 2017).

⁶ Posnetki rokopisov so hranjeni v NUK-u pod signaturo Ms 1485, izvornikov v Koroški osrednji knjižnici ni na voljo.

V pesmarici najdemo tako osrednje- kot vzhodnoslovenske jezikovne značilnosti. Čeprav večina piscev ni znanih, lahko na podlagi nekaterih vidnih narečnih značilnosti ugotovimo, s katerega območja so ti prihajali in ali so imeli pri pisanju pred seboj kakšno predlogo. Zapisovanje grafema *e* za stalno dolgi in novoakutirani polglasnik je značilno predvsem za severovzhodni slovenski prostor; najdemo ga v vseh treh izdajah štajerskega *Parhamerja* (vendar se v besedi *čast* pojavlja tudi *a*) (Ilešič 1906), v Foglarjevi pesmarici pa se pojavljajo različne variacije: oba glasova pišejo Foglar, Vežjak, Glazer in peti pisec, samo e-jevski odraz ima četrti pisec, medtem ko zadnja dva pisca pišeta samo a-jevski odraz v besedi *čast*. V graški pesmarici, pri Lavrenčiču, Stržinarju in v Paglovčevih rokopisnih pesmih se pojavlja samo odraz *a*, značilen za celoten jugozahodni slovenski prostor.

Naslednja razlikovalna značilnost je zapisovanje stalno dolgega in staroakutirane gata. *Parhamer* praviloma nima dvoglasnikov. V Foglarjevi pesmarici se skoraj pri vseh, razen pri četrtem in sedmem piscu, pojavlja dvoglasnik *e:ǰ*, peti pisec in Glazer imata tudi enoglasniški odraz, sedmi pisec pa celo samoglasnik *i* v roditeljski besedi *greh*. Nenaglašeni jat je tradicionalno zapisan z *i*, samostalnik *človek* pa ima praviloma e-jevski odraz. V graški pesmarici se prav tako pojavljajo dvoglasniki ob enoglasnikih, dvoglasnike imata tudi Lavrenčič in Stržinar, Paglovec pa ob njih že piše gorenjske enoglasnike.

Stalno dolgi *o* ima prav tako različne odraze in zapise, saj se lahko pojavlja značilni štajerski in panonski dvoglasnik *o:u* (Vežjak, tretji, peti in osmi pisec), tudi *a:u* (osmi pisec), tradicionalni dolenski *u* ali gorenjski *o* (oba glasova se pojavljata pri Foglarju, tretjem, četrtem in sedmem piscu, medtem ko ima Glazer samo odraz *u*). Večinoma pisci ohranjajo tudi izglasni *-u* (< *-o*). Paglovec še praviloma piše dolenski *u*, tudi Lavrenčič, medtem ko se je pisec graške pesmarice odločil za odraz *o* (*u* se pojavi samo dvakrat).

Pokrajinsko pripadnost piscev še posebej razkrivajo zapisi končnega deležniškega *-l* in samoglasniškega *ǰ*. Primere vokalizacije končnega *-l* v prleški *-a* najdemo pri Foglarju in Vežjaku, ki imata prav tako posamezne primere vokalizacije v *-o* in *-au*, medtem ko ima peti pisec samo prleški *-a*. Primere zapisa po izgovoru (*-ou*, *-au*) najdemo pri Glazerju in tretjem piscu. Samoglasniški *ǰ* se vokalizira v panonski *u* pri Foglarju, Vežjaku, četrtem in petem piscu, medtem ko je pri sedmem in osmem piscu glas zapisan po izgovoru kot *ou*. Prva izdaja *Parhamerja* izkazuje vokalizacijo končnega *-l* v *-o*, pisec graške pesmarice, Lavrenčič in Stržinar ga pišejo po izgovoru (*terpou*), pri Paglovcu pa so vidne dvojnice (*bill/biu*). Odmik od tradicije in zapisovanje po izgovoru sta v gorenjskem prostoru prisotna sicer že od *Škofjeloškega pasijona* naprej. Samoglasniški *ǰ* je ohranjen pri Stržinarju in Paglovcu, Lavrenčič ga piše po izgovoru kot *ou*, *Parhamer* pa izkazuje vokalizacijo v *u*.

Piscem so skupne še nekatere narečne premene in asimilacijske spremembe, npr. naglašeni samoglasnik *a* se občasno zaokroži v *o*, npr. *koker*, *dones* (Foglar, Vežjak, Glazer; prav tako Paglovec, *Andohtlive*, Lavrenčič in Stržinar), pozicijski kratki *a* pa lahko pod vplivom sledečega *j* prehaja v *e*, npr. *tedei* (Vežjak, tretji, četrti in osmi

pisec; prav tako Lavrenčič, Paglovec, *Andohtlive*, *Parhamer* izpričuje obe obliki); sklop -šč- se olajša v -š- (Foglar, Vežjak, Glazer, četrti in peti pisec; prav tako Lavrenčič, *Andohtlive*, *Parhamer* ima obe obliki); značilna je narečna premena skupine *kd-* > *gd-* (Foglar, Glazer, tretji in četrti pisec; prav tako *Andohtlive*, *Parhamer*, Lavrenčič pa ima obe obliki); primarni sklop *čre-* se ali ohranja (Glazer in četrti pisec) ali asimilira v *če-* (peti in sedmi pisec; prav tako *Andohtlive*, *Parhamer* in Lavrenčič); večina piscev izpričuje protezo *v-* (Foglar, Vežjak, Glazer, četrti, peti in osmi pisec; prav tako Paglovec, *Andohtlive*, Lavrenčič pa ima obe obliki). Narečni prehod *u > ü > i* je značilen samo za Foglarjevo pesmarico (četrti in peti pisec), prav tako narečna panonska premena končnega *-m* v *-n* (Foglar in Vežjak) in asimilacija *pt > vt > ft* (Foglar), po dva pisca izpričujeta še nosnjeni *ĵ* (Foglar, Glazer) in drugotni *j* (Foglar in osmi pisec) ter spremembo dolgega *e* pred *r* v besedi *cirkva* (cerkev) (Foglar, Vežjak; prav tako *Parhamer*).

Tudi na oblikoslovni ravnini jezika so opazne razlikovalne značilnosti. Osrednjeslovensko reducirano pridevniško končnico *-iga* najdemo tudi v štajerski pesmarici (Foglar, Vežjak, Glazer, četrti, peti in sedmi pisec), vzhodnoslovensko končnico *-ega* prav tako pišejo Foglar, Vežjak in sedmi pisec, slednji še trdo sklanjatveno končnico *-oga*, značilno tudi za prvo izdajo *Parhamerja* (izdaja 1764 ima samo še obliko *-ega*). Stržinar piše obe obliki, ostali pisci pa zgolj osrednjeslovensko.

Prislov *nar-* pri tvorjenju presežnika je značilen predvsem za osrednjeslovenski prostor (Paglovec), vendar ga najdemo tudi pri Foglarju in Glazerju, medtem ko imata vzhodnoslovenski prislov *naj-* Vežjak in sedmi pisec. Pri Stržinarju in v graški pesmarici najdemo obliko *ner-*.

V rodilniku ednine moškega spola je v vzhodnoslovenskem prostoru izpričana končnica *-a* – to velja tudi za samostalnike nekdanje *u*-sklanjatve (Foglar in sedmi pisec), v osrednjeslovenskem pa se je uveljavila končnica *-u* (*Andohtlive*). Dajalnik in mestnik ednine moškega in srednjega spola imata narečno končnico *-i* (Vežjak, *Parhamer*; tudi Paglovec in Lavrenčič) ali *-o* (tretji in osmi pisec; tudi Paglovec) in *-u* (Glazer, Vežjak; *Andohtlive*, Paglovec, Stržinar). Orodnik ednine moškega in srednjega spola ima končnico *-om* (Foglar, *Parhamer*), *Andohtlive* imajo poleg te tudi osrednjeslovensko obliko *-am* (najdemo jo pri Paglovcu, Stržinarju, Lavrenčiču), za ženski spol pa je značilna štajerska končnica *-oj* (Foglar, Vežjak, Glazer ima obe obliki; druga izdaja *Parhamerja*, *Andohtlive*). Ženski samostalniki na *-ev* se v vzhodnoslovenskem prostoru sklanjajo po *a*-sklanjatvi (Vežjak in peti pisec). Osrednjeslovensko podaljševanje osnove *s -t-* je vidno pri Foglarju.

Štajerski kazalni zaimek *toti* najdemo pri Foglarju, Vežjaku in petem piscu, Glazer ima obliko *tuti*.

Najdemo tudi narečno glagolsko pripono *-ava-* (Foglar), medtem ko glagoli II. nedoločniške vrste ne izpričujejo značilne panonske pripone *-no-*. Pomožni glagol *biti* ima lahko narečne kratke oblike *de*, *mo* (Foglar, četrti pisec), sedmi pisec piše celo kajkavsko obliko *bude*.

3 Sklep

V prispevku sem poskušala potrditi tezo o vzhodnoštajerskem nastanku Foglarjeve rokopisne pesmarice. Informacije o (ne)potrjenih avtorjih bo treba še podrobneje raziskati v raznih arhivih, še posebej v matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Maribor. Jezikovne značilnosti prvih dveh piscev odkrivajo, da je pesmarica začela nastajati prav v panonskem narečnem prostoru, štajerski pokrajinski prostor njene rabe pa nakazujeta omembi dveh krajev – Maribora in Zgornje Kungote. Te pesmi so med ljudstvom gotovo obstajale že dlje časa v obliki ustnega izročila, vendar večina njih do takrat še ni bila zapisanih oz. zapisi niso ohranjeni, lahko pa gre tudi za prevode iz nemščine, saj so se marijinoceljske nemške pesmi tudi tiskale. Pesmarica je najstarejši ohranjeni slovenski štajerski rokopis pesmi, saj so ga v nasprotju s Kalobskim večinomoma napisali Štajerci. Pisava in jezikovne značilnosti posameznih piscev močno variirajo, saj so duhovniki in učitelji na Štajersko prihajali iz različnih pokrajin. Pisci Foglarjeve pesmarice so pesmi ali pisali po posluhu ali prepisovali iz predhodnih predlog, kar dokazuje tudi širšo pokrajinsko navzočnost slovenskih natisnjenih in rokopisnih pesmaric med slovenskim ljudstvom v 18. stoletju.

Viri in literatura

- DUDAS, Elod, 2012: Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 18/2. 149–165.
- ILEŠIČ, Fran, 1906: Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stoletju. *Časopis za zgodovino in narodopisje*.
- JEREB, Slavko, MELINK, Branko, 2004: *Tri Marijine božje poti*. Lig: Župnija Marijino Celje.
- KOVAČIČ, Lojze, 1928: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. Ordinariat.
- LAVRENČIČ, Primož, 1752: *Missionske catholish karshanske pejsme*. Stiskane v' Celouci: per erbizhah Joannesa Frid. Kleinmayr.
- MEDVED, Anton, 1898: *V Marijinem Celju: zgodovinske in potopisne črtice*. Maribor: Katoliško tiskovno društvo.
- MLINARIČ, Jože, 1985: Seznam imen iz latinske kronike. *Ruška kronika*. Maribor: ČGP Večer. 133–247.
- MLINARIČ, Jože, 1987: *Župnije na slovenskem Štajerskem v vizitacijskih zapisnikih arhidiaconata med Dravo in Muro: 1656–1774*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve.
- MUNDA, Viktor, 1966: *Kronika župnije Kamnica*. SI NŠAM, Kronike, šk. 1.
- Narodna in univerzitetna knjižnica [= NUK], Ms 1485/II/13: *Romarske in druge pesmi*.
- REZMAN, Vili (ur.), 2015: *Ruški domoljubi: Gla(s)zerjev rod*. Ruše: Društvo za razvoj Lira.
- SLEKOVEC, Matej: Kartoteke: duhovniki 18. stoletje. Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1537/002/006.
- SMOLIK, Marijan, 1963: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Semeniška knjižnica.
- STRŽINAR, Ahacij, 1729: *Catholish kershanskiga vuka peissme*. V' Nemshkim Gradzu: per Widmanstadianskih Erbizhah.